

HALK SAĞLIĞI ARAŞTIRMA VE UYGULAMALARI DERĐİSİ

www.hasaud.com

DAVETLİ DERLEME

Poetikadan Apodeiktiğe Aklın; Kutsaldan Etiyolojiye Tıbbın Doğumu: Aristoteles ve Hippokrates...

The Birth Of The Reason, From Poetics To Apodeictic; The Birth Of Medicine From Sacred To Ethiology: Aristotle And Hippocrates

Coşkun Bakar

Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Tıp Fakóltesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Çanakkale, Türkiye, ORCID: 0000-0002-5497-2759

ÖZET

Felsefede Aristoteles, tıpta Hippokrates mitsel olanla yetinmeyip doğayı kendi gerçekliği içinde akılsal çıkarımlarla açıklamanın yolunu insanlığa hediye ettiler. Bugün yeryüzünde yaşayan insanların bir bölümü bu iki filozofun öncü olduğu bilimsel düşünce yolunun sonuçlarıyla yaşamlarını sürdürmeye devam etmektedirler. Diğer bölümü ise hala dağlarda var olduklarını sandıkları sihirli otun keşfedileceği günün hayalini kurmaya devam ediyorlar.

Anahtar Kelimeler: Poetika, Apodeiktik, Aristoteles, Hippokrates

ABSTRACT

Aristotle in philosophy and Hippocrates in medicine did not content themselves with the mythical and gave humanity the gift of explaining nature in its reality through rational deductions. Some of the people living on earth today continue to live their lives with the results of the scientific way of thinking pioneered by these two philosoph. Others are still dreaming of the day when they will discover the magic herb they believe exists in the mountains.

Key words: Poetika, Apodeiktik, Aristoteles, Hippokrates

Sorumlu Yazar: Cořkun Bakar, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Tıp Fakóltesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye
E-posta: drcbakar@hotmail.com

ŐİRDEN FELSEFENİN DOĞUŞU: ARİSTOTELES

“Başlangıçta Söz vardı. Söz ‘Tanrı’yla birlikteydi ve Söz Tanrı’ydı. Başlangıçta O, Tanrı’yla birlikteydi. Her şey O’nun aracılığıyla var oldu, var olan hiçbir şey O’nsuz olmadı...”

Kaynak: Yuhanna İncili. Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil). Yeni Yaşam Yayınları. 2008:1125.

Bu makale 21.yüzyılın ilk çeyreğinde, bir zamanlar düşünceğin mitten felsefeye dönüşmeye çabaladığı İyonaya olarak anılan bölgede kaleme alınmıştır. İnsanlık 21. yüzyıla ulaştığında binlerce yıldır hayret

ettiği sorulara yanıt bulmakla kalmamış aynı zamanda aklın birçok sırrına vakıf olabilmıştır. Hatta o kadar ki; bilgiyi kendi zihninden daha fazla depolayabilen ve daha hızlı bulabilen yapay akıllar icat etmiştir. Öte yandan bu noktaya gelebilmek için insanın binlerce yıl sürecek uzun, zahmetli zaman zaman da ölümcül bir yolu yürümesi gerekmiştir. İşin ilginç yanı, son birkaç yüzyılı saymazsak yolun başındakiler, muhtemelen bugün geldiğimiz noktayı hayal bile etmemişlerdi. Herşey sözle başladı aslında... Konuşmaya başlayan insan etrafında gördüklerine hayret ediyor ve onlarla ilgili öyküler uyduruyordu. *Homo Sapiens* iki ayak üzerinde duruyor, alet kullanıyor ve geliştiriyor ve sesleri

Geliş tarihi: 04.10.2023; Kabul tarihi: 10.11.2023

© Halk Sağlığı Araştırma ve Uygulamaları Dergisi, HASUDER tarafından yayınlanmaktadır. Telif Hakları HASUDER’e aittir.

söze dönüştürüyor, yani konuşabiliyordu. Söz, insanda içinde bulunduğu doğayı imgesel bir dille anlatma yeteneğine dönüştü. Böylece insan doğayı muhayilesinden süzerek, musalardan (Mousa:Yun; Muşa:Latince; İlham perisi, müzler) beslenen, sınıpı doğrulanmaya elverişsiz ve gelişmeye tümüyle kapalı, iman edenlerin sahip çıktığı öykülerle anlatmaya başladı (sanı; doksa). İşte felsefenin, bilimin, çağdaş tıbbın ortaya çıkabilmesi, söz konusu öykülerden kopuşun hikayesidir.

“Halk toplanıp gelince bir araya ayağı tez Akhilleus kalktı, dedi ki:

Atreusoğlu, birazdan geri döneceğiz herhal, yurdumuza gideceğiz, kurtarırsak ölümden canımızı; bak yiyor Akhaları, bir olmuş savaşla salgın.

Gel bir duacıya, bir biliciye başvuralım, ya da bir düşünürümçüsüne, bilirsin Zeus getirir düşü.

O söylesin, Phoibos Apolion'un bu büyük öfkesi neden?

Adak mı adamadık, yüzlük kurbanlar mı kesmedik? Uzaklaştırması için başımızdan şu salgını koyunların, lekesiz keçilerin razı mı yağ dumanlarına?”

Kaynak: Homeros. İlyada. (Çev: Azra Erhat – A. Kadir). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul. 2019: 5 (55-70).

İnsan aklının sahip olduğu bilgilerin temelde iki kaynağı bulunmaktadır. Bunlar işitme ve görme olup, kulağımıza ve gözümüze hitap eder. İşitmeye dayalı bilme mitsel bilginin üretim ve aktarma yolunun aracıdır. Sesin söze dönmesinin ardından aktarılacak istenilen düşünce ya da bilgi, kulaktan kulağa aktarım yoluyla insanlar arasında yayılma fırsatı bulur. Mitosun insanlar arasında dolaşabilmesinin temel aktarım yoludur işitme. Böylece poetik düşünce kendine toplum içinde yaşam alanı bulur. Poetika insan aklının düşünsel evriminin erken sayılabilecek aşamasıdır. Bu düşüncede geçmiş ve gelecek bugünmüş gibi tekrar tekrar kurgulanırken, neden sorusuna yanıt aramak ya da söylenen sözlere ispat/kanıt aramak gibi zorunluluk bulunmamaktadır. Poetikanın muhatapları daha işin başında sorgulama gereksinimi olmadan işitecekleri sözün hakikat olduğuna ikna olmuşlardır. Bu evrede göz poetikadan gelen masalların desteklemekten öteye geçemez. Evren tanrılarla, ruhlar ya da tanrısal güçlerle öylesine doludur ki, yaşanan her olay ancak ruhlar ya da tanrısal olanla birlikte. Doğa, insan, geçmiş ve gelecek ile ilgili bilgilere ulaşabilmek için kâhin, ozan, şair ya da büyücülerini dinlemek gerekmektedir. Felsefe, tam da bu noktada sadece işittiği ile tatmin olmayan doğaya bakan birkaç insanın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. İşittiklerinden dolayı hayrete düşen bu insanlar poetikayı sorgulamaya çalışmışlardır. Amaç

işitmeyle duydukları bilgileri gezip görerek (historia, theoria) sınamaya uygun bilgiye dönüştürmektir. Bundan sonraki aşama işitilenin görmeyle sınanması ve mitsel olanın neden sorusuyla irdelenmesidir. Logos olarak bilinen düşünce sisteminin ilk örnekleri bu kaygıyla MÖ VI.yüzyılda Miletos'ta ortaya çıkmıştır. Birbirinin takipçisi olan Thales (MÖ.625-546), Anaksimenes (MÖ.585-528) ve Anaksimandros (MÖ.610-547) bugün felsefe olarak takip ettiğimiz akli sistemin öncüleri olarak tarihe geçmişlerdir. Böylece mitos karşısında tarih boyunca çatışma içinde olacağı logos, İyonya bölgesinde sahnedeki yerini almıştır (Şekil 1).

“Aristoteles, Metafizik, 1.Kitap (A);

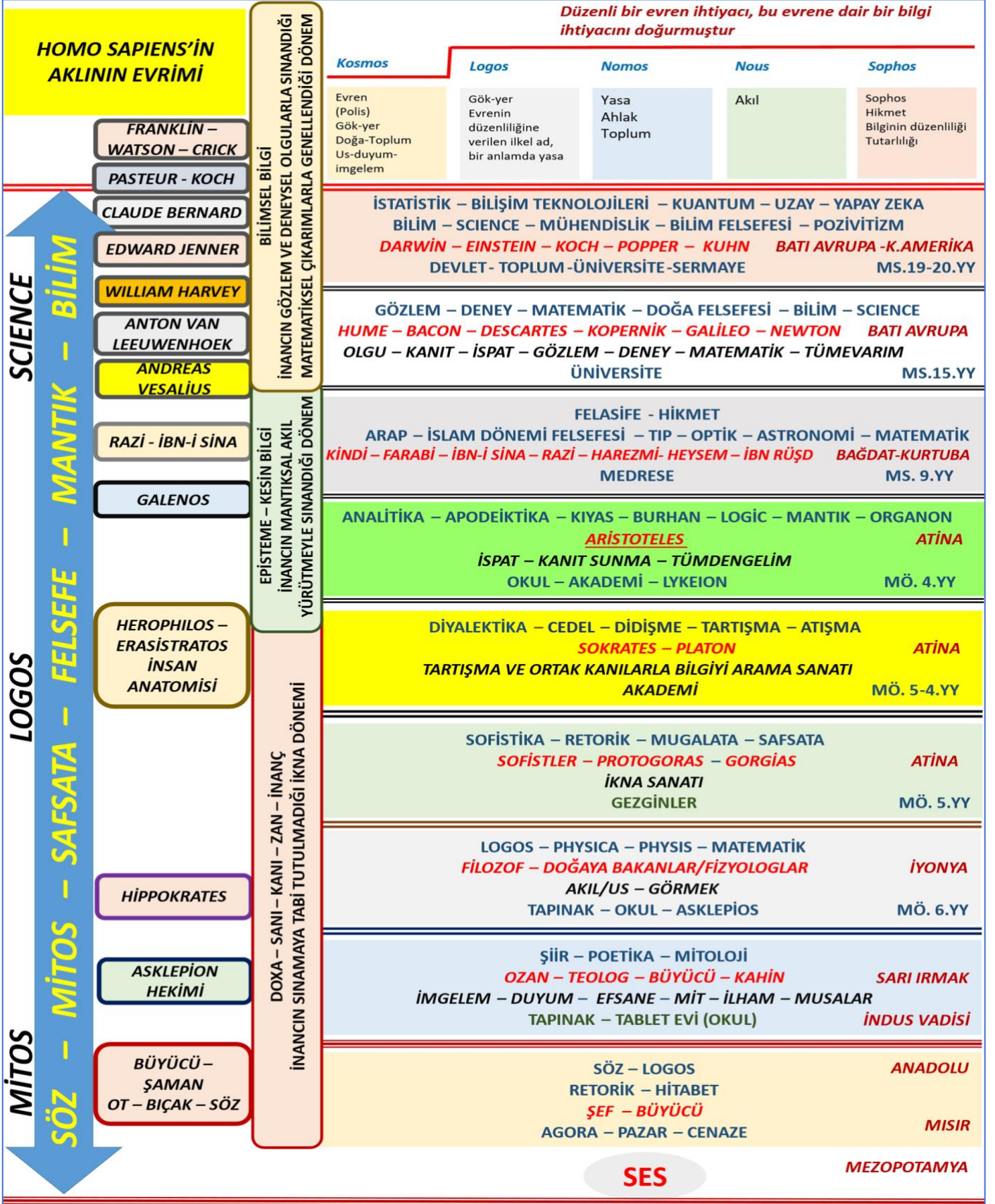
Öte yandan bunun “poetik” bir bilim olmadığını, en eski filozofların tarihi de açıkça göstermektedir. Çünkü şimdi olduğu gibi başlangıçta da insanları felsefe yapmaya iten şey, hayret olmuştur. Onlar başlangıçta acık güçlükler karşısında hayrete düşmüşlerdir. Daha sonra yavaş yavaş ilerlemişler ve ay, güneş ve yıldızlara ilişkin olayları, nihayet dünyanın oluşumu gibi daha büyük sorunları ele almışlardır. Şimdi bir sorunu fark etmek ve hayret etmek, kendisinin bilgisiz olduğunu kabul etmektir. Bundan dolayı efsaneyi seven de bir anlamda bilgeliği severdir. Çünkü efsane, hayret verici şeylerden meydana gelir. Şimdi bilgisizlikten kurtulmak için felsefe yapmaya giriştiklerine göre, onlar, kuşkusuz herhangi bir faydacı amaçla değil, sırf bilmek için bilimin peşine düşmüşlerdir.”

Kaynak: Aristoteles. Metafizik. (Çev:Ahmet Arslan). Divan Kitap Yayınları. İstanbul;2019:115.

“Hakikat daima toplumların kendilerini oluşturmak amacıyla ürettikleri masalların eleştirisiyle başlamıştır. Bilimin başlangıcı bu şekildedir. Tanrılar hakkında konuşurken doğa hakkında konuşmaya başlanılmıştır”

Kaynak: Düccane Cündioğlu. Teke Tek Bilim Programı, Fatih Altaylı, Habertürk TV Kanalı; 18.10.2020

Poetik ya da mitsel olanın akılsal olana dönüşümünün izini takip edebildiğimiz en güçlü sistem Homeros ve Hesiodos yazılarıdır. Bu mitler kozmogoni ve theogonia ile (evrenin ve tanrıların doğumu) ile başlar. Ancak burada da bir düzenin, paylaşımın ve moira (yazgı) olarak ifade edilebilecek bir kurallar düzeni bulunmaktadır.

Şekil 1. İnsan düşüncesinin aşamaları (Söz, Poetik, Retorik, Analitik, Bilimsel düşünce)

Kaynak: Düccane Cündioğlu'nun Felsefe Dersleri'nden yararlanılarak hazırlanmıştır. Erişim: <https://felsefedersleri.com/>

**Hesiodos, Theogonia, Yer-Gök ve Titanlar;
Khaos'tu hepsinden önce var olan, Sonra geniş
göğüslü Gaia, Ana Toprak,
Sürekli, sağlam tabanı bütün ölümsüzlerin, Onlar ki
tepelerinde otururlar karlı Olympos'un
Ve yol yol toprağın dibindeki karanlık Tartaros'ta, Ve
sonra Eros, en güzeli ölümsüz tanrıların, O Eros ki
elini ayağını çözer canlıların, Ve insanların da
tanrıların da ellerinden alır Yüreklerini, akıl ve istem
güçlerini. Khaos'tan Erebo ve Karanlık Gece
doğdu Erebo'la sevişip birleşmesinden.
Toprak bir varlık yarattı kendine eşit: Dört bir yanını
saran Uranos, yıldızlı Gök'ü, Mutlu tanrıların sürekli,
sağlam yurdunu. Yüksek dağları yarattı sonra,
Konaklarında tanrıçalar oturan dağları. Sonra denizi
yarattı, ekin vermez denizi:
Azgın dalgalarıyla şişen Pontos'u. Kimseyle sevişip
birleşmeden yaptı bunu.
Sonra sarmaşık kucaklaşıp Uranos'la Doğurdu
derin anaforlu Okeanos'u..."**

Kaynak: Hesiodos. Theogonia – İşler ve Günler. (Çev: Azra Erhat – Sabahattin Eyyüboğlu). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul. 2016: 7 (120-130).

Khaostan bir düzen içinde toprak, karanlık gece, yıldızlı gökyüzü ve denizler ortaya çıkar. İlyada'da yıldızlı gökyüzü, denizler ve karanlıklar ülkesi Zeus, Poseidon ve Hades arasında paylaşılır. Toprak ve Olympos'un zirvesi ise ortak alandır. Her tanrının gücü ancak kendi yetki alanında tanımlanmıştır. Ayrıca tanrıların uymak zorunda oldukları sınırlar vardır ve buna moira (yazgı) denir. Bu sınırları aşmaya çalışmak doğal olduğu kadar da ahlaki bir sorun teşkil etmektedir. Doğa filozofları düşünsel olarak yeni bir sistem tasarlamaya başladıklarında arkalarında ne zaman ne olacağı belli olmayan bir kozmolojik sistem yoktu. Tanrıların bile uymak zorunda oldukları bir moirayı devralmışlardı. Felsefe tanrısal olarak doğa üstü olarak tanımlanan bir düzeni zaman içinde insan akli tarafından çözümlenebilir mekanik bir nedensellik zincirine dönüştürecekti. Bu nedensellik zinciri daha sonra adım adım kurgulanacak olan apodeiktik düşünce sisteminin felsefi temeli olacaktır. 20.yüzyıldan itibaren fizik biliminde ortaya çıkan atom altı düzlemde keşfedilen belirsizlik / öngörülemezlik tartışmalarıyla sorgulanmaya çalışılsa da kanıta dayalı olan nedensellik ilkesi halen bilimin işleyişinin varlık nedenini oluşturmaktadır.

"Olymposçu Tanrılar, insan ihtiyaçlarının menzilin ve insan duygularının dokunuşunun ötesine geçmişti; hatta doğadaki yetki alanlarını bile terk etmişlerdi ve dünya işlerinin onlarsız yürüyebileceği ortaya çıkmıştı, tıpkı bulut ve güneş ışığının muhteşem trafiğinin ve gök kubbenin

günlük dönüşünün büyümlü dansların ve büyümlü sözlerin yersiz yardımı olmadan kendisine ayrılan yolda devam edebileceğini anlaması gibi. Dinin felsefeye yer açmasının zamanı gelmişti."

Kaynak: Francis Macdonald Cornford. Dinden felsefeye. Batı Nazariyatının Kökenleri Üzerine (Çev: Özgüç Orhan). Albaraka Yayınları. 2021;İstanbul:192.

Modern bilimsel düşünceye köken olan felsefe İyonya topraklarının çocuğudur; kardeşleri aynı topraklarda can bulmuş olan Homeros ve Hesiodos'un poetik kökenli mitleridir. En erken örnekleri Miletos'ta görülmeye başlayan felsefe Olymposçu teolojinin boşluklarını doldurmak üzere ortaya çıkmıştır. Başlangıçta belli bir toplumsal grup için birleştirici ve yönetici özelliğe sahip poetik anlatım biçimi haşyet ve gizem yüklü pratik sonuçları olan doğa temsili, felsefeyle birlikte açıklayıcı, bireysel -kabul edip etmemekte özgür- önermeler sistemine dönüşür. Bilimsel düşünce sistemi bu önermeleri nazari bir bakış açısıyla doğa işleyişinin açıklandığı pratik sonuçları olan kuramlara dönüştürebilir. Bundan sonra doğal olanı açıklamak için poetik olana değil, bilimsel olana ihtiyaç vardır. Açıklamalar akla inanması için dayatılmaz, zihinsel sorgulama için sunulur. Poetik anlatım biçiminin bir grup ya da toplumsal bir yönü bulunurken, felsefi açıklamalar bireysel olup, sorgulamaya açık bırakılmaktadır.

"Felsefenin Mousa'sı (ilham perisi) anasız bir Athena değildir... Eğer bireysel akıl babasıysa, daha yaşlı ve daha haşmetli atası dindir. Din kendini şiirsel simgeler ve mitsel kişilikler üzerinden ifade eder. Felsefe kuru soyutlama dilini tercih eder ve töz, neden, madde vesairenden söz eder...Fakat dışsal fark, aynı bilincin birbirini izleyen bu iki ürünü arasındaki yakınlığı gizler."

Kaynak: Francis Macdonald Cornford. Dinden felsefeye. Batı Nazariyatının Kökenleri Üzerine (Çev: Özgüç Orhan). Albaraka Yayınları. 2021;İstanbul:24-25,38.

İnsan akli, binlerce yıl, yaşamda kalabilmek amacıyla poetik teoloji yanında pratik açıklama biçimleriyle doğayı düzenleme çabası içinde bulunmuştur. Bu kapsamda büyücülük, şifacılık, kahinliğin yanında pratik matematik, geometri, astronomi gibi uygulamaları geliştirebilmiştir. Bunların yanında bireysel ve toplumsal yaşamı düzenlemek adına teolojik zeminde ahlak ve siyasetin öncülü kabul edilebilecek yönetim anlayışları ile inanç sistemleri geliştirmişlerdir. Bu sistemlerini kolektif temsil olarak tanımlanan poetik düzlemde çoğaltmışlardır. Kolektif temsil toplumsal grubun tüm üyeleri için ortak olup nesilden nesile aktarılmıştır. Aktarılan poetik sistem bireylerde saygı, korku, hayranlık ve benzeri hisler uyandırmıştır. Bu noktada bireyden bağımsız zeminde ortak toplumsal bir dil oluşmuş olup, kendi mitini bireye dayatan bu dil,

bağımsız olarak yaşamını sürdürmeye devam etmiştir. Felsefe bu sistem içinde kendine yer bulurken aynı zamanda kollektif temsil olarak adlandırılan ortak akılı da sorgulayarak işe başlamıştır. İyonya bölgesine has olarak MÖ. VI. yüzyılda ortaya çıkan bu yeni sistemin başka bir coğrafyada örneği yok gibidir. Birçok felsefe tarihçisi felsefenin İyonya bölgesine has olmasının nedenlerini tartışırken, Cornford'un "Dinden Felsefeye" isimli kitabında Deussen'den aktarılan bir ifadede Yunan filozoflarının dogmatik önyargılarla yüklü bir sistem ve güçlü bir rahip sınıfının baskısına maruz olmadığını belirtir. Ancak bu durum Thales'in ardında hiçbir düşünsel ve inanca dayalı sistem olmadığı anlamına da gelmemelidir. Yine de güçlü bir otorite ve tanrı temsilcisinin olmaması felsefenin daha hızlı bir şekilde büyümesi için itici güçler arasında yer almaktadır.

"İlk bilim, zamansal neden sonuç zinciri yasalarından ziyade, dünyanın anlaşılır bir temsilinin veya açıklamasının (logos) peşinden koşar -mythoi'un (mitler) yerini alacak bir logos. "

Kaynak: Francis Macdonald Cornford. Dinden felsefeye. Batı Nazariyatının Kökenleri Üzerine (Çev: Özgüç Orhan). Albaraka Yayınları. 2021;İstanbul:213-214.

Poetik konuşmadan logosun filizlendiği İyonya kentleri ve Atina demokratik olarak ifade edilebilecek kent devleti olarak tanımlanan site ya da polislere sahipti. Birkaç yüzyıl içinde otokratik yönetim biçimleri tiranlık ve demokratik biçimlere dönüşmüştür. Deniz ticaretinin dolayısıyla para değiş tokuşunun yarattığı itici güç, Fenikelilerden gelen yazı sistemi, Mısır kültürünün etkisiyle karışınca İyonya kentlerinde doğa, gökyüzü, insan ve tanrısal olanlarla ilgilenen yeni ve farklı bir grup insanı ortaya çıkarmıştır. Miletoslu düşünürler doğa felsefesinin öncüsü olurken poetik olandan logosun gelişmesinde öncü olmuşlardır. O güne kadar tanrısal olana ait olduğu sanılan alanlar özellikle Anaksimandros'un öncülüğündeki insanlar tarafından keşfedilmeye başlamıştır.

"Tanrı daha önce din çağında yaptığı gibi, bir kez daha doğadan el çeker; fakat bu sefer sadece insan biçimci ilahiyatın saçmalığa indirmediği kişisel formda değil, ilahiyatın çıktığı uzun yanlış yolunun başlangıç noktasındaki daha eski gayrişahsi formda, Anaksimandros, ilahiliğin insanlaştırılmış şekillerini bir kenara bırakarak, bu şekilleri biçimlendiren tözü yeniden keşfeder. Onu physis olarak yeniden vaftiz eder, çünkü işlevi Tanrıları değil, gördüğümüz dünyayı biçimlendirmek ve canlandırmaktır: O, eşyanın doğasıdır."

Kaynak: Francis Macdonald Cornford. Dinden felsefeye. Batı Nazariyatının Kökenleri Üzerine (Çev: Özgüç Orhan). Albaraka Yayınları. 2021;İstanbul:218.

İyonya kentlerinde MÖ. 6 ve 5. yüzyıllarda ortaya çıkan tek düşünme biçimi logos değildir. Kısa sürede farklı üretim biçimlerine bağlı sınıfların (tüccar ve zanaatkârlar) ve aristokratların ortaya çıktığı bu şehirlerde demokratik yönetim biçimlerinin erken örneği ortaya çıktı. Bir Yunan sitesinde demokrasi, tarafların karşılıklı olarak diyalog içerisine girmesini ve retorik, diyalektik ve sofistlik konuşma biçimleri olarak anılan sanatların ortaya çıkmasına öncü olmuştur (**Şekil 1**). Demokratik bir sitede siyaset, otoriter bir toplumda yaşamaktan oldukça farklı bazı becerileri gerektirmekteydi. Bu sitelerde kararlar ortak akılda birleştirilen bir zeminde alınmaya çalışılmakta bunun için de insanların birbirlerini ikna etmek amacıyla konuşması gerekmektedir. Alınan kararlar -yargılar-güçlü bir otoriteye dayanmadığı için agorada, mahkemede ve mecliste konuşma ve tartışma sanatı ile bu sanatı uygulayanları (hatipler, sofistler, cedelciler) ve retorik diyalektik ve sofistlik konuşma ve akıl yürütme biçimlerini ortaya çıkarmıştır.

Aristoteles (MÖ.384-322), retorik için ***"elde var olan ikna etme araçlarını kullanma yetisi"*** tanımını kullanmıştır. Retorik, hüner ve maharet isteyen bir sanattır. İnsanları hatibin düşüncelerine ikna etme amacı güden retorikte amaç ispat sunmak değildir. Hitabet (retorik) İyonya kentlerinde meclis, mahkeme ve agoralarında en çok ihtiyaç duyulan sanatlardan biriydi. Amacı, kendi düşüncesinin doğru, karşıdaki düşüncenin yanlış olduğunu göstermek için ikna edici konuşmalar yapmaktır.

Atina'da demokrasinin gelişimi ile birlikte retorik yanında diyalektik akıl yürütme biçimi de görülmüştür. Aristoteles'e göre diyalektik apodeiktik düşüncenin doğru, zorunlu ve kesin öncüllerinden hareketle yapılan bilimsel kıyaslardan farklı olarak, muhtemel, makul, insanların çoğunluğu veya bilge kişiler tarafından kabul edilen öncüllerden hareketle yapılan akıl yürütme biçimidir. Aristoteles her alanda bilimsel bilgiye (episteme) ulaşamayacağını belirtirken, onun yerine bazı alanlarda makul ve muhtemel yargılara ulaşabilmek için diyalektiği önemli görmekteydi. Diyalektiğin yöntemi de ispat olmayıp örnek yoluyla akıl yürütme ve örtük kıyastır (entimem). Platon, Sofistlerin doğru ve gerçeği ortadan kaldırma ve bilgiyi sanıya indirme çabalarına tepki olarak, bilimi nedenle bilmeye özdeş kılmış ve en yüksek bilimin diyalektik olduğu yorumunu yapmıştır. Sokrates ise diyalektiği ahlak ile ilgili yargıları ortaya çıkarmak amacıyla, diyalog yöntemi, cedel ya da didişme sanatı olarak kullanmıştır. Sokrates'e göre çoğunluğun sahip olduğu genel kanıların -sağduyu- doğru olmadıklarını düşünmekle

birlikte, karşılıklı konuşma ve sorguya çekme yöntemiyle doğru çıkarımlarda bulunmak mümkündür.

Aristoteles'e göre diyalektik bilimsel akıl yürütme açısından işimize yarayabilir. Diyalektik sayesinde ilgilenilen konudaki farklı görüşlerden haberdar olmak mümkündür. Böylece konuyla ilgili farklı yönlerde kanıt arama çabasına girilir. Elde edilen kanıtlar sayesinde diyalektik akıl yürütmeden ispata dayalı apodeiktik akıl yürütme yöntemine ulaşılabilir.

Aristoteles'te kıyas olarak anılan apodeiktik düşünme biçimine geçmeden önce bahsedilmesi gereken bir akıl yürütme biçimi daha bulunmaktadır: sofistik konuşma, mugalata ya da safsata. Sözün muhatapları için amaç ikna olduğunda içeriğinin doğru olmasının -gerçeğe uymasının- gereği kalmamaktadır. Aristoteles bu kapsamda diyalektik akıl yürütme biçimini sofistik (eristik) akıl yürütme biçiminden ayırır. Sofistik akıl yürütme biçimi genel kabul gören ancak gerçekte öyle olmayan kanılardan hareket ederek ya da genel olarak kabul edilen kanılardan hareket eden ancak düzgün bir biçimde yönlendirilemeyen, böylece yanlış çıkarımlarda bulunulan düşünce biçimidir. Sofistik konuşma biçimi diyalektikten farklı olarak doğru bilgiye ulaştırma açısından değer taşımayan öncüllerden hareketle ya da akıl yürütme yönteminin kasıtlı ya da kasıtsız yanlışlarından yola çıkarak, gerçeğe hiçbir bağlantısı olmayan yargılara ulaşmak, aldatma, kandırmaca ve safsata amacı güden bir düşünme sanatıdır.

“İbn Sina, Şifa Kitabı'nın ilk bölümünden dokuzuncu sanat: Fennü's-Şi'r;

1. İlk deriz ki: Şiir; eşit ölçülü sözlerden telif edilmiş, Araplarda ise kafiyeli olan hayal gücünü harekete geçirici bir kelimedir. Onun ölçülü olmasının manası, ritmik bir niceliğe/sayıya sahip olmasıdır...2. Mantıkçı, şiiri hayale dayalı olması bakımından inceler. Hayal gücüne dayalı kelam, nefsin/ruhun kabul edip; içgörü, düşünme ve seçim olmaksızın bazı durumlarda rahatladığı bazı durumlarda sıkıldığı sözdür. Kısacası ruh, fikri olmayan ruhi heyecanlara kapılır, sözün doğrulanabilir olup olmaması fark etmez. Onun tasdik edilebilir olması, sözün muhayyel olması ile ya da olmaması ile ilişkili değildir. O heyecan (infial) uyandırmayan herhangi bir sözle tasdik edilebilir. Bir kez daha farklı şekilde söylemek gerekirse; ruh tasdik'i değil, tahyil'i kabul etmekle heyecanlara kapılır ve çoğunlukla [bu tür sözler] tasdik'i ortaya çıkarmayan heyecanlara etki eder. Yakine ulaşmış / kesin bilgiye ulaşmış bir şahsın yalanı, hayali olabilir... 3. ...insanlar tasdikten çok tahyili kabul etmeye daha yatkındır ve insanlardan çoğu, tasdik edilebilir doğruları duydukları zaman ondan hoşlanmazlar ve uzak dururlar.”

Kaynak: Türkiye Bilimler Akademisi. İbn Sina ve Farabi'nin Poetikaları. Aristoteles'in Poetika'sının İslam Dünyasındaki Yansımaları (İnceleme-Çeviri: Ayşe Taşkent). Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları. Ankara;2019:79-81.

Bu bakış açısı Aristoteles ile birlikte değişmiştir. Ona göre bilimin temeli kanılar ya da ikna amacıyla yapılan konuşmalar değil, eşyanın (şeylerin) doğası ile bu doğayı dile getiren yargılardan aklın kendi kapasitesi ile çıkardığı zorunlu sonuçlardır.

Bu bölüme kadar gördüğümüz akıl yürütme ya da konuşma biçimleri ispata (kanıta) dayalı akıl yürütme öncesi diyebileceğimiz düşünme yöntemleridir. Ereği ikna etmeye dayalı olan poetik-mitsel düşünceden, ispata dayalı analitik düşünce arasındaki köprüyü oluşturmaktadır. Analitik düşünce insanlık tarihi içinde mitsel olandan birey ve toplumun ihtiyaçları çerçevesinde zamanla keşfedilmiştir. İnsan aklının temel sorun çözme biçimi olan analitik düşünce biçimi temelde eşyanın nedenselliğini bulmaya çalışırken üzerinde ortak akılla uzlaşılacak kanıt arama yoluna gider. Kanıtla sistematik bir akıl yürütme yöntemiyle, açık bir şekilde ve sorgulamaya izin verecek bir düzlemde olduğundan insan aklının ortak bir zeminde buluşmasına izin verir. Günümüzde bu düşünce biçimine bilimsel yöntem ismini vermekteyiz. Kökeni MÖ. IV. yüzyılda Atina'da yaşamış olan *“Mualim-i Evvel”* Aristoteles'e dayanmaktadır.

Aristoteles bugün bile bilimsel düşünce sisteminin temelinde olan klasik mantık ve onun içinde yer alan kıyas kuramının yaratıcısıdır. Kıyas bir akıl yürütme, çıkarım yöntemidir. Kıyasın özelliği, onun sayesinde bazı şeyler ortaya konduğunda onlardan başka bir şey, zorunlu olarak açıklanabilir. Her mantık dersinde verilen tipik açıklama *“Sokrates'in ölümlü olduğudur”*. Burada Sokrates'in bir gün öleceğinin bilgisi kıyasa başvurularak açıklanır. Sokrates'in insan olarak adlandırılan bir türün üyesidir. Bugüne kadar yaşamış olan tüm insanlar ölmüştür. O zaman Sokrates de bir gün ölecektir. Burada aklın Sokrates'in ölümlülüğünü açıklamak amacıyla kullandığı temel önerme *“Bütün insanlar ölümlüdür”* önermesidir. Akıl bu önermenin doğruluğunu sorgulamadan kabul eder. Ardından sorgulanacak önerme, öncülle kıyas edilerek ispat yöntemiyle hakikate ulaşılır. Bu düşünce sistemi apodeiktik, burhani, analitik, tümdengelim yöntemi olarak felsefe tarihine geçmiştir. Burada amaç akla yakın ya da kanı (doxa) değil, kesin, apaçık bilgiye (episteme) ulaşmaktır. Aristoteles'in daha sonra adına mantık (logic) denilecek olan külliyyatı kendisinden sonra *“Organon”* ismiyle yaygınlaştırmıştır. Orta Çağ düşünce sisteminin temeli Aristoteles mantığı olmuştur. Aristoteles *Birinci Analitikler*'de mantıksal çıkarımın temel sistemini formüle etmiştir. Ancak burada bilgi üretme açısından sorun da ortaya çıkmaktadır. Aristoteles'in mantıksal çıkarımı birbiriyle kapsamlı

ilişki içinde olan kavramlara uygulanabilmekte olup, totolojik bir çıkarımdan ileriye gidememektedir. Burada kanıtlanacak önerme, kanıtlama için kullanılacak öncülün içinde mevcuttur. Bu haliyle kanıtlama, kanıtsamadan ileriye gidememektedir. Aristoteles'in bir düşünceyi kanıtlamak amacıyla geliştirdiği bu sistem bütün Orta Çağ düşüncesinin de açmazı haline gelmiştir. Filozofun Organon serisindeki tek eser Birinci Analitikler'dir. Aristo, bu eserinin yanında bilim, tümevarım, deney gibi konuları ele aldığı bir diğer eseri de **İkinci Analitikler**'dir.

Aristoteles, hocasına benzer şekilde, bilimin konusu olan şeyleri zaman ve mekân üstü tümeller olduğunu düşünmektedir. Ancak hocasından farklı olarak tümelleri duyusal dünyadan ayrı bir yere yerleştirmez. Ona göre bilim yapmak için aşkın ve ulaşılamaz bir dünya varsayımına ihtiyacımız yoktur. Bilim için ihtiyacımız olan şey duyum ile bilimin konusu olan tümeli bilgi bakımından farklı bir düzene ait olduğunu varsaymamızdır. Akılsal olan tümeller, bireysel ve duyusal nesnelere özlerini ve doğalarını oluştururlar. Filozof için duyusal, tekil önermeler doğru bilgidir ancak bilim değildir. Bilim yapmak için olgusal bağlantılarla yetinmeyiz. Bilimden beklediğimiz, olguların arasında (Aristoteles'e göre şeyler) zorunlu nedensellik ilişkilerinin kurulmasıdır. Olgusal önermeleri mantıksal bir akıl yürütmenin ya da kıyasın öncülleri olarak alıp onlar arasında neden sonuç bağlantısı kurabilirsek, konu ile yüklem arasında zorunlu ilişkiyi tasdik edebilecek açıklamalara ulaşmak mümkündür. Bu bilimin ulaşmayı hedeflediği menzildir: doğadaki olayları açıklayan zorunlu kuralların bilgisi... Bu bilgiye ulaşmanın iki yolu bulunmaktadır. Bunlar; tümevarım ve tümenden gelim yöntemleridir.

Aristoteles'in kullandığı kıyas yönteminin o güne kadar olan düşünce yöntemlerinden farkı, şeylerin ardında bulunan zorunlu koşulun yani nedenselliğin ispat edilebilmesidir. Kıyas bir kanıtlamadır. Böylece olgularla ilgili açıklamalar ya tasdik edilir ya da reddedilir (**Şekil 1**). Aristoteles için temel kanıtlama yöntemi dedüktif akıl yürütmeye dayanmaktadır. Bilim ise kıyas yoluyla kanıtlanmış önermeler topluluğudur (dedüksiyon). Bu önermelerin kanıtlanabilmesi için kullanılacak olan öncüller için tümevarıma (endüksiyon) ihtiyaç vardır. Aristoteles'te bir şeyi bilimsel olarak bilmek zorunlu olanın alanını bilmektir. Bu da şeylerin ardında yatan nedenselliğin bilinmesi anlamına gelir. Aristoteles ile birlikte insan aklının evriminin önemli bir aşaması aşılmıştır. O güne kadar bilgi mitsel öykülere, diyalektik gibi ortak çıkarımlara dayalı idi. Temel yaklaşım, üzerinde ikna olunacak sağduyuya uygun bir sonucun elde edilmesiydi. Elde edilen sonuçların doğruluğu ve hakikatle uygunluğu aranmamaktaydı. Filozof geliştirdiği yöntemle bilimsel bilgiyi diğer düşüncelerden ayırdı ve zorunlu olanın bilgisi haline getirdi. Buna HASAUD 2023; 1(1): 3-16

ulaşmak için de kıyas yöntemini ortaya attı. Her ne kadar tüm dengeliye dayalı akıl yürütmeyi, tümevarımın önüne koymuş olsa da bir şeyi bilmek için getirdiği ispat yükümlülüğü ilerici bir bakış açıydı. Ve şeyleri bilebilmenin tek yolunun nedenleriyle bilmek olduğunu açık bir şekilde vurguladı. Onun bilgiye ulaşma yöntemi 16.yüzyıla kadar insanlığın kullandığı bir sistem oldu. Her ne kadar sonrasında yeni bilgileri üretmenin önünde bir engel olmuş olsa da Aristoteles bugün kanıta dayalı bilim dediğimiz akıl yürütme yöntemini bize hediye eden filozoftur. O, o güne kadar teologların, hatiplerin, cedelcilerin ve sofistlerin elinde olan bilme yöntemini onlardan çaldı ve kendisinden sonra gelecek bilim insanlarına hediye etti. Tıpkı Prometheus'un ateşi çalması gibi. Aynı yollardan gitmesek bile günümüzde kıyas olgulardan yeni bir şey öğrenmek için kullandığımız en etkili yöntemdir. Bugün epidemiyoloji sayesinde hastalıkların nedensel ilişkilerini ortaya koyabiliyorsak olgusal ve istatistiksel kıyas yapabilmemiz sayesinde.

“İyon bilimi ilahiyatın yerini alır ve dinden yeni bir ilham almadan kendi yolunda ilerler. Bilim, pratik dürtüsüyle dünyayı doğrudan kontrol etme girişiminde büyü gibidir; din ise arzu ile amacı arasında, kontrol edilemeyen ve bilinmeyen bir faktör olarak kişisel bir Tanrı'nın iradesini koyar. Bilimin bilinç dışı da olsa daimî amacı, bilinmeyenden geçen bu dolaylı yoldan kaçınmak ve bu keyfi faktörü içeren dini temsilin yerine tamamen zorunlulukla yönetilen kapalı bir sistemi koymaktır. Tanrılar, dünyalar arası uzaylara sürgüne gönderilebilir veya ilk neden onursal makamıyla bir köşeye çekilebilir; bilimin izin vermeyeceği şey, onların hesaplanamayan eyleminin kendisini ilk neden ile sonuç arasında sokmasıdır. Böylece bilim, ilahiyata sırtını döner ve ondan olabildiğince çabuk uzaklaşır; birkaç hızlı adımla, doğaüstü olanın neredeyse bütünüyle yok olduğu, gerçekliğin yapısının çok basit ve net bir modeline ulaşır.”

Kaynak: Francis Macdonald Cornford. Dinden felsefeye. Batı Nazariyatının Kökenleri Üzerine (Çev: Özgüç Orhan). Albaraka Yayınları. 2021;İstanbul:233.

KUTSAL HASTALIKTAN TIBBIN DOĞUŞU: HİPPOKRATES

MÖ. VI. yüzyıla ile IV. yüzyıl insan aklının gelişimi için çok önemlidir. İki yüzyıl gibi kısa bir dönemde hem doğaya bakışımız hem de bilgi üretme yöntemimiz tamamıyla yenilendi. Atina'dan sonra insan aklı bilgiye ulaşmak için eski yöntemleri yerine yenisini koymaya çabaladı. Tapındaki rahibin yerine üniversitedeki bilim insanınının geçmesi sancılı ve uzun bir süreç oldu.

Bilimsel yöntemin gelişmesi ve uygulamada gelenekselleşmesi 18-19. yüzyıl sonrasında olabildi. Tapınak, 11-12. yüzyıla kadar yok saydığı Aristoteles'i tercümelerin de yardımıyla yeniden keşfetti ve skolastik düşüncenin temelini yerleştirdi. Bir dönem mitsel düşünceden kopuşun simgesi olan Aristo felsefesi ile fiziği, uzunca bir süre tapınağın ölümüne koruduğu paradigmalardan biri haline gelmişti. Coğrafi keşifler sayesinde başlayan aydınlanma döneminin en önemli yüzleşmesi yaşanacak, modern bilimin temelini Filozofun dedüktif yöntemi değil, Francis Bacon'un (MS.1561-1626) öncülük ettiği olgusal tüme varım ile Rene Descartes'in (MS.1596-1650) eşlik ettiği matematiksel düşünme yöntemi konulacaktı. Bu Aristoteles felsefesinin yıkılması anlamına geliyordu. Filozof bilimsel düşünce yolunda yaşanan iki önemli epistemolojik kopuşun belirleyicisi olarak tarihe geçmişti.

Aynı dönemle paralel bir başka epistemolojik kopuş da tıp alanında yaşanılacaktı. İyonya bölgesinde bir yandan poetik düşünceden logos arayışları devam ederken, şifacılık Asklepion tapınaklarında yürütülmeye devam ediyordu. Hastalıkların açıklanması için mitsel öyküler kullanılıyor, büyü yapılıyor, arınmaya yönelik ritüeller uygulanıyor ve tapınaklara adaklar adanıyordu. Nasıl MÖ.VI. yüzyılda felsefenin Miletos'u varsa, tıbbın da MÖ.V. yüzyılda Kos adası bulunmaktaydı.

“İşin tuhafı bundan sonraki süreçte hekimlik sanatının üzeri, ta Peloponnesos Savaşlarına değin zifiri karanlık geceyle örtülmüştür. İşte Asklepios'a adanmış şu son derece meşhur, son derece kudretli Kos adasında dünyaya gelen Hippokrates, o dönemde onu yeniden gün ışığına çıkardı.”

Kaynak: Eyüp Çoraklı. Historia. Antik Çağda Araştırma Fikrinin Doğuşu. Alfa / Tarih Yayınları. İstanbul; 2017:127.

Hippokrates'in yaşamına ait elimizde çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Kos adasında Asklepion tapınağında şifacılık yapan bir ailenin çocuğu olarak MÖ.460 yılında dünyaya geldiği söyleniyor. Şöhreti daha yaşarken çok arttığı için efsanevi bir kişiliğe bürünmüştür. Kendisine ait en sağlıklı bilgi MS.1-2. yüzyıllarda yaşayan Efesli hekim Soranos'a aittir. Soranos Hippokrates Külliyyatını düzenlerken, hayatı ile ilgili de kısa bir bilgi vermiştir. Babasının adı Herakleidos, annesinin Phainerate'dir. Soyunun Asklepios ile Herakles'e kadar uzandığı söylenmektedir. İlk eğitimini babasından almıştır. Hekim Herodikos, Leontinoilu hatip Gorgias, Abderalı Demokritos'tan dersler almıştır. Bir süre sonra Kos'tan ayrılmış ve gezgin bir hekim olmuştur. Thessalia'nın Larissa kentinde hayatını kaybetmiştir. Ölüm tarihi tam olarak bilinmemektedir.

Hippokrates, tıbbın bilimsel yöne doğru kaymasının belirleyici aktörlerindendir. Kendisine atfedilen

Hippokrates Külliyyatı daha sonraki tıp paradigmasının yönünü tayin etmiştir. Bugün külliyyatın tek bir isme ait olmadığı düşünülmektedir. Hekimle ilgili günümüze kalan sınırlı bilgi nedeniyle efsaneleşmiş bir karakterle karşı karşıyayız. Oysa Hippokrat tıbbın efsanelerden kurtulmasının sembolü olmuştur. Diğer yandan da Hippokrates'e kadar insanlığın çok geniş bir hekimlik (şifacılık) sanatı bilgisine sahip olduğun da farkındayız. Hippokrates'in önemi, hekimliği insan doğası (physis antropou) temelinde araştırma alanına dönüştürmesini sağlayan aklileştirme çabasında yatmaktadır. Yunan filozoflarının doğa (physis) alanında yaptıkları keşfin bir benzerini Hippokrates ve takipçileri tıp alanında yapmıştır. Bu sayede eski şifacılık sanatı mitsel anlatımların işitsel körlüğünden kurtularak, theorianın gözlerine kavuşmuştur. Bu gözler sayesinde tıp sürekli olarak yenilenebilen bir araştırma disiplini olabilmıştır.

“Yunan tıbbından bahsedildiğinde, akla genellikle tıbbi uygulamalara, mantıklı, dindışı yaklaşımla özdeşleştirilen Hipokrat'ın adı gelir. Fakat Hipokrat, MÖ V. yüzyılında Zeus'un kafasından mitolojik Athena gibi birdenbire çıkmamıştır. Yüzlerce yıl boyunca Yunanlıların diğer halklara (örneğin Mısırlılara) karşılıklı etkileşimleri olmuştur. Hipokrat'tan yüzlerce yıl önce hem Yunan anakarasında hem de Ege denizindeki adalarda Hipokratik tıbbın gelişiminde rol oynayan tıbbi deneyim, bilgi ve anlayış konusunda gelişmeler olmuştur.”

Kaynak: Albert S.Lyons. R.Joseph Petrucelli. Çağlar Boyu Tıp. (Çev: Nilgün Gündücü). ROCHE Yayınları. OMAŞ Ofset A.Ş. İstanbul:153.

Sahip olduğumuz arkeolojik kayıtlar Ege civarında ortaya çıkan Yunan kültürünün çok eski ve çeşitli kökenlerinin olduğunu göstermektedir. Girit ve Miken uygarlıkları bunların başında gelir. Anadolu, Mısır, MÖ. 1000 yılları takiben İyonya bölgesinde ortaya çıkan halklar Yunan düşüncesinin etkilendikleri kültürler arasındadır. Bu bölgelerde yaşanan olaylar destan kültürünün içine yerleşmiş ünlü Homeros'un İlyada ve Odysseia'sına kaynaklık etmiştir. Bu efsaneler Yunan kültürünün temelini oluştururken, Yunan inancının da kutsalları arasında yer almıştır. Sağlık ve hastalıkla ilgili ilk öyküleri de bu efsanelerin içinde bulabilmek mümkündür. Yaşadığımız bölgede tıbbın efsaneden akılsala dönüşünün izini aramak istiyorsak başlangıcımız hiç kuşkusuz Homeros olmalıdır.

“Onları birbirine düşüren hangi tanrı? Apollon, Leto ile Zeus'un oğlu. Krala kızıp orduya kıran salan o; Atreusoğlu tanrının duacısı Khryses'i saymadı diye insanlar kırılıp gidiyordu birbiri ardı sıra.”

Kaynak: Homeros. İlyada. (Çev: Azra Erhat – A. Kadir). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul. 2019: 3 (5-10).

Yunan öykülerinde hastalıklara tanrılar yol açıyordu. Apollon ve kardeşi Artemis hastalığa, yaşlılığa ve ölüme yol açabilen oklar fırlatabiliyorlardı. İlyada Apollon'un gönderdiği bir salgınla başlar; kahinler salgına yol açan tanrıyı ikna etmeye çalışırlardı. Öte yandan bu durum tüm şifacılığın doğaüstü güçlerle bağlantılı olduğu anlamına gelmemelidir. Az da olsa insan anatomisinden haberdar olan şifacılar deneme yanılma yöntemiyle pratik tıbbi da geliştirmeye çalışmaktaydılar.

Yunan tarihinin başlarında hekimler hastalıkların tedavisini tanrılarla birlikte yaparlardı. Bir süre sonra tanrılara özel tapınaklar kutsanmaya başladı, en ünlüleri Asklepiyon tapınaklarıydı. Hekimler tanrı Asklepios'a ait bu tapınaklarda çalışırlardı.

Yunan söylencelerinde Asklepios, yılanlı asası ile Apollon'un oğlu olarak geçer. Asklepios hekimlik sanatını Kheiron'dan öğrenmiştir. Kheiron doğanın içinde yaşayan, doğanın sırrına ermiş bir varlıktır. Sağlığın kaynağı da doğada olduğuna göre; Kheiron'un açık havada, güneşin altında şifalı otlardan ve sularından yararlanma yollarını bilmesi de gerçek olarak ortaya çıkmaktadır. Kheiron tıbbi öğrenmek isteyenlerin baş tanrısıydı. Şifalı bitkilerle ilgili bilgileri Artemis'ten aldığı söylenmekteydi. Orta Çağ'da bile şifalı bitkilerden yapılan ilaçların sırlarını Apuleis'e verdiği söyleniyordu. Asklepios böylece usta bir hekim olarak yetişir, hekimliğin ve cerrahlığın tüm bilgilerini edinir. Daha öteye giderek, ölüleri bile diriltmeye çalışır. Bu durum Zeus'u rahatsız etmiş ve onu cezalandırmıştır. Asklepios'un yok oluşundan sonra hekimlik sanatını kızı, Hygieia ve oğulları Podelairos ile Makhaon Asklepios adında bir lonca düzeni içinde sürdürmüşlerdir.

"En yiğitleri gemilerde yatıyor işte, kimi ölü yatıyor, kimi yaralı. Gitgide artıyor düşmanın gücü. Sen beni kurtar, kara gemime götür, bacağından şu oku kes at, ılık suyla yıka akan kara kanı, acıları dindiren ilaçlar ko üstüne, bu ilaçları Akhilleus öğretmiş sana, o da Kentaurların en iyisinden öğrenmiş, Kheiron'dan. Bizim de hekimlerimiz var gerçi, Podalairos'la Makhaon var, ama Makhaon barakada yaralı yatıyor olmalı, şimdi ona da kusursuz bir hekim ister, öteki de Troyalılara karşı kor ovada."

Kaynak: Homeros. İlyada. (Çev: Azra Erhat – A. Kadir). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul. 2019: 249 (825-835).

Asklepiyon isimli tapınaklar yaşadığımız bölgede çok uzun süre hastane görevi görmüştür. Bergama, Knidos ve Kos adasında bulunanları iyi bilinenlerindedir. Hippokrates, Kos adasında yetişmiş bir Asklepiyon hekimidir (Bununla birlikte Lyons ve Petrucelli'nin Çağlar Boyu Tıp kitabında MÖ.IV. yüzyılda Kos adasında Asklepios kültürünün tanınmadığı yazar. **Lyons ve Petrucelli; 170.**). Asklepios'un ailesi de hekimlik

sanatının farklı alanlarına atfedilmiştir. Karısı Epione ağrıyı azaltıyor, kızlarından Hygieia hastalıklardan koruyor, Panakeia tedaviyi, Telefenos da nekahat dönemini temsil ediyordu. Ayrıca oğulları Machaon ile Podalairos yaraları tedavi eden hekimler olarak öyküdeki yerini almıştır.

"Sevgili Menelaos, keşke öyle olsa. Bir hekim bakacak şimdi yarana senin, kara acıları dindiren ilaçlar sürecektir üstüne. Böyle dedi, seslendi tanrısız haberci Talthybios'a: "Çağır Makhaon'u buraya Talthybios, haydi çabuk, çağır Asklepiosoğlu'nu, kusursuz hekim, Atreus'un cenkçi oğlu Menelaos'a gelsin baksın. Ok attı ona iyi yay kuran biri ya bir Troyalı, ya bir Lykialı. Onun için ün, bizim için yas bu."

Kaynak: Homeros. İlyada. (Çev: Azra Erhat – A. Kadir). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul. 2019: 75 (190-195).

Asklepios'un sembolik adeti horoz kurban etmektir. İnanca göre horoz öttürmek kötü ruhları uzaklaştırır ve hastalıklardan korur. Sokrates'in de ölüme giderken Asklepiosa horoz adağı borcu olduğunu ve onun ödenmesini vasiyet ettiği söylenir. Bu tapınaklarda sınırlı insan doğası bilgisiyle, çoğunlukla tanrıların gücüne yaslanan tedavi yöntemleri kullanılıyordu. Müzik, söz, şifalı otlar, sınırlı sayıda cerrahi müdahale kullanılan yöntemler arasındaydı (Ot, Bıçak, Söz). Bununla birlikte tedavideki etkinlik büyük oranda kader faktörüne (moira-yazgı) bağlanıyordu.

Yunanlıların mit dışındaki tıbbi literatürünün başlangıcı Alkmeon'dur (MÖ.5.yüzyıl). Alkmeon'un "*Doğa Üstüne*" isimli kitabında sağlık bir denge unsuru, hastalık da dengenin bozulması olarak görülmekteydi. O muhtemelen hayvanlar üzerinde yaptığı diseksiyonlar ile gözlemler yapmaya çalışıyordu. Alkmeon yaptığı gözlemlerde beynin bir akıl organı olduğunu ve duyuyla bağlantılı olarak çalıştığını gözlemlemiştir. Ancak kendisinden sonra gelecek Aristoteles ve onu takip eden Galenos kalbin duyu merkezi olduğuna inanmıştı. Bu inanç tüm Orta Çağ boyunca uygulanacak tıp pratiğinin hâkim paradigması olmuştur. Alkmeon, sağlık ve hastalığı bir denge unsuru üzerinden açıklama çabası ve olayların arkasında doğal nedensellik bağlantıları kurmaya çalışması açısından bilimsel sayılabilecek tıbbin erken örneklerinden birini sunmuştur.

Hippokrates, İyonya bölgesinde doğa filozoflarının evrenin kökenini açıklamak için poetik olanı dışlayan akılsal açıklamalar yapmaya başladığı dönemde sahneye çıktı. Bir yandan evrenin arkesi için su, hava, apeiron ve ateş gibi monistik açıklamalar yapılırken, diğer yandan mistik bir tabanda sayı sistemi üzerinden evrenin yaratılışı açıklanmaya çalışılmaktaydı. Parmenides'in oluşu dışladığı varlık teorisine yanıt

olarak hem oluşu hem de varlığı birleştiren dört unsur, tohumlar ve atom teorileri geliştirilmişti. İnsan aklı MÖ.VI. yüzyıl ile V. yüzyıl arasında Ege sahillerinden, Atina'ya oradan da İtalya'ya kadar geniş bir coğrafyada tanrıların masallarına bakmadan içinde buldukları dünyayı açıklamaya çalışıyordu. Hippokrates sahneye çıktığında Kos ve Knidos'ta iki tıp okulu bulunmaktaydı (**Şekil 2**). Kinidos'un önemli isimleri arasında anatomist Endoksos ile Aristoteles'in babası Nichamachos bulunmaktaydı. Kos'ta "Hipokratik Külliyyat" karşısında Knidos'ta da "Knidos Hükümleri" isimli öğretileri okutulmaktaydı.

İki bölgeden günümüze kalan en önemli hekim Hippokrates'tir; MÖ.V. yüzyılda Atina'da Sosiflterin ve Sokrates'in yaşadığı dönemde sahneye çıkmıştır. Aslında ondan kaldığı söylenen ve "Hipokratik Yazılar" adı verilen külliyyat muhtemelen birden çok yazara aittir. Özellikle oğulları Thessalos ve Drakon ile damadı Polybios tıbbi literatürünü geliştirmiş ve yazımına katkı sunmuşlardır. Hippokrates'in önemli özelliği gezgin bir hekim olmasıdır. Bu özelliği ona farklı coğrafyalarda çevreyi ve hastalıkları birlikte gözleme ve buna dayalı olarak da çıkarımlar yapma olanağı sağlamıştır.

"Hippokrat – Hava, Su ve Toprak. Bölüm 1:

Her kim tababete vakıf olmak isterse şimdi bahsedeceğim konuları detaylıca araştırması ve öğrenmesi gerekir. Öncelikle her mevsimin kendine has etkilerini ve bu etkiler arasındaki farklılıkları dikkate almak gerekir. İkincil olarak, her coğrafyada görülebilen veya belirli bir yöreye de özgü olabilen sıcak ve soğuk rüzgarları ve bunların insanlar üzerindeki etkilerini araştırmalı ve öğrenmelidir. Son olarak, suyun yapısal özelliklerinin sağlık üzerine etkisini de dikkate almak gerekir. Farklı kaynaklardan gelen suların insan bedeni üzerindeki etkileri, tat ve sertlik gibi yapısal özelliklerine bağlı olarak farklılık gösterir."

Kaynak: Hippokrat. Hava, Su ve Toprak. (Çev. Editörü: Lokman Hekim Tanrıverdi) İnönü Üniversitesi Yayınevi. Malatya; 2016:3.

Bu makalede Hippokrates'in tıbbi literatüre yaptığı katkılar uzun uzun tartışılmayacaktır. Amaç Hekimin kullandığı yöntemle tıp biliminin kutsaldan kopuşunun sergilenmesidir. Zira bu kopuş insan aklının mitsel-poetik olandan özgürleşmesinin nadide örneklerinden biridir. Hipokrat ile birlikte tıp sanatı kutsal ve öyküsel olana değil, nedensellik düşüncesinin etkisiyle çevresel olanın araştırılmasına dayanmaya başlamıştır.

"Hippokrat – Hava, Su ve Toprak. Bölüm 22:

Daha önce de belirttiğim gibi tüm hastalıkların doğal sebepleri vardır ve hususi bu illet bir istisna değildir. Aynı şey diğer kavimlerin de başına

gelmektedir. Kimler daha çok at binerse genişlemiş venlerden, kalça ağrısından, gut hastalığından muzdarip olurlar ve cinsel fonksiyonlarını yerine getirmekte görece olarak daha yetersiz olurlar."

Kaynak: Hippokrat. Hava, Su ve Toprak. (Çev. Editörü: Lokman Hekim Tanrıverdi) İnönü Üniversitesi Yayınevi. Malatya; 2016:53.

MÖ.VI. yüzyıl, İyonya bölgesinde yaşanan değişimin en önemli özelliği doğanın (physis) duyular ve akıl yoluyla açıklanabilen bir araştırma alanı haline getirilmesidir. Buna bağlı olarak da insan doğası bu değişimden nasibini almış ve tecrübe ve akla dayalı açıklama girişiminin nesnesi haline gelmiştir. Doğa felsefesinde evrenin açıklayacak arkhe (ilke) arayışının benzeri insan doğasının açıklanmasına da yansımıştır. Nitekim Empedokles'e atfen kullanılan dört unsur teorisinin (Anâsır-ı erbaa: Hava, su, toprak, ateş) insan doğasındaki yansımaları dört sıvı (suyuk) teorisi (Ahlât-ı erbaa) olmuştur. Bu teorinin Hippokrates'in damadı Polybios'a ait olduğu söylenmektedir.

"Hippokrates – İnsanın Doğası (Polybios);

"İnsanın bedeni, kan, lenf, sarı safra ve kara safra içerir. Bünyesini bunlar meydana getirir, ağırlarına ve sağlığına bunlar neden olur. Sağlık, öncelikle, bu bileşen tözlerinin gücünün ve miktarının birbiriyle doğru oranda ve iyi karıştığı durumdur. Tözlerin biri azsa veya çoksa, bedende ayrıştıysa ve diğerleriyle karışmadıysa ağrı meydana gelir. Bunlardan biri diğerlerinden ayrışıp kendi başına kaldığında yalnızca geldiği değil, toplandığı ve fazla bulunduğu kısmın da hastalanması kaçınılmazdır, burada belli bir töz çok fazlalaştığı için ağrıya ve sıkıntıya yol açar. Bu salgılardan biri bedenin dışına biraz fazla boşaldığında salgı kaybına ağrı eşlik eder..."

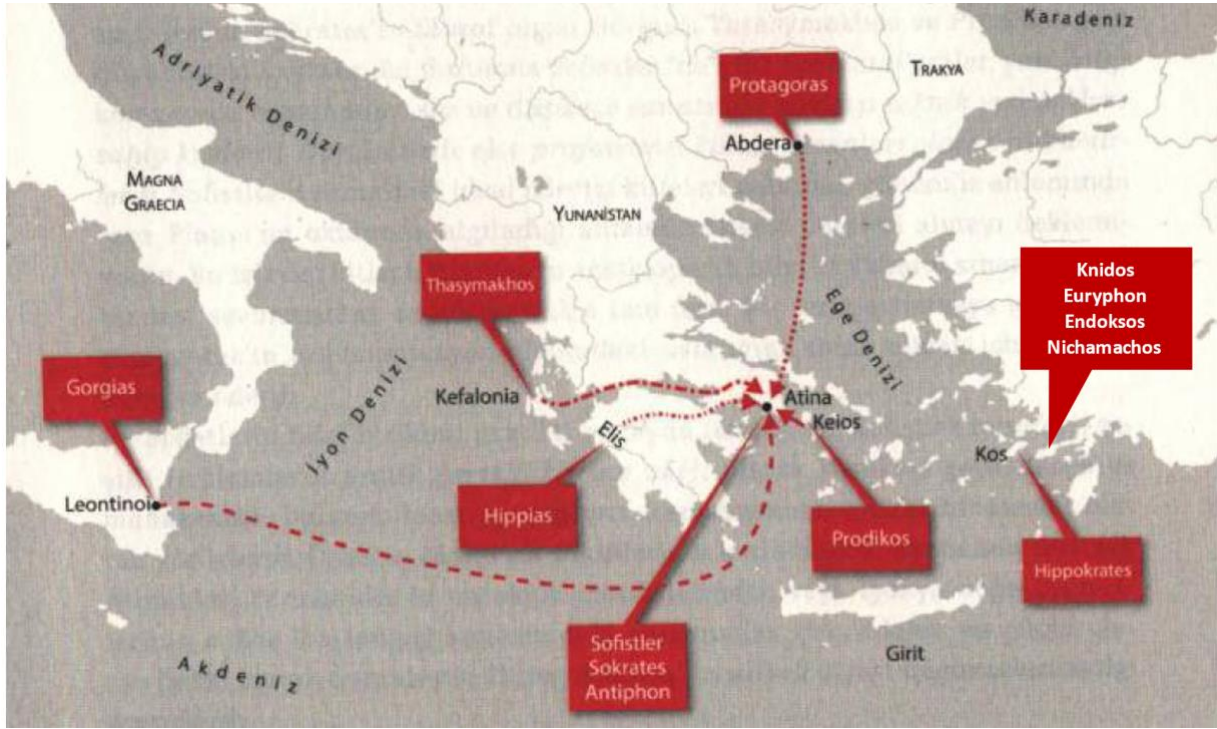
Kaynak: Jacques Jouanna, Caroline Magdelaine. Hippokrates Külliyyatı. (Çev: Nur Nirven). Pinhan Yayıncılık. İstanbul;2018:303

Burada bilimsel düşüncenin öncülü olması bakımından iki nokta çok önemlidir. Hipokratik Külliyyat öncelikle insan bedeni için bir normal tasviri yapmaktadır. Bu tasvir üzerinden patolojik olanı tanımlayan hekim daha sonra bu durumun etiyolojisini açıklamaya çalışacaktır. Bu tıbbi literatür tarihinde ilk defa rastlanılan yeni bir açıklama biçimidir. Böylece tıbbi açıklamalar tanrısal olan poetik açıklamalardan sıyrılmakta ve doğaya atfedilmektedir. Yeni durum sadece hastalıklar için akılsal bir açıklama biçimi olmakla kalmayıp, hastalıkları araştırılabilir, tedavi edilebilecek zemine çekmektedir. Böylece insan sağlığını koruyabilmek ve hastalandığında tedavi olabilmek için tanrılardan beklenti içinde olan edilgen bir role karşılık, kendisinin hastalıkları açıkladığı ve müdahale edebildiği etkin bir rol üstlenmiştir. Yeni hekim modelinin üzerine alacağı rolün gücü geliştirdiği akıl yürütme sistemine dayanmaktadır.

“Hipokrat – Hava, Su ve Toprak. Bölüm 2:
Bahsettiğim konuların her biri özenle
araştırılmalıdır. Çünkü hekim, bu konuların hepsine
veya en azından çoğuna hâkim olsa yabancı bir
şehre gittiğinde oraya özgü olan hastalıkların
doğasını bilir. Böylece hastalıkların tedavisine dair
endişesi de kalmamış olur. Özellikle de zamanın
geçmesi, mevsimlerin değişmesi ile kışın ve yazın
hangi hastalıkların salgın yapabileceğini tahmin
eder, kimlerin bu mevsim değişikliği sebebiyle

etkilenebileceğini öngörebilir. Mevsimlerin
değişimi, yıldızların doğuşu, batışı ve her birinin
nasıl olduğunu bilen kişi, nasıl bir yıl geçeceğini
önceden tahmin edebilir. Bunların araştıran ve
mevsimlerin değişimini bilen hekimin hem kendisi
sağlıklı kalır hem de sanatını icra etmede hiçbir
zaman başarısız olmaz.”

Kaynak: Hipokrat. Hava, Su ve Toprak. (Çev. Editörü: Lokman Hekim Tanrıverdi) İnönü Üniversitesi Yayınevi. Malatya; 2016:5.

Şekil 2. MÖ. V. yüzyılda filozofların dağılımı

Kaynak: Umberto Eco ve Riccardo Fedriga. Felsefe Tarihi. Antik Yunan (Çev: Leyla Tonguç Basmacı). Alfa / Tarih Yayınları. İstanbul;2021:92.

Hekimlik ya da şifacılık sanatının kökenleri insanlığın çok eski dönemlerinde yatmaktadır. Erken şehir devletlerinin ve tapınak kültürünün çıktığı dönemlerden itibaren hastalıklarla ilgilenen kişilerin çoğunlukla doğa üstü güçlerle uğraştıkları görülmektedir. Antik Yunan'ın erken dönemlerindeki metinlerde de hekimlik anlayışının büyücü/şifacı geleneği ile yürütülmeye çalışılmıştır. Tanrılarla iç içe doğa tasarımı yapmaya çalışan destan geleneğinde hastalıkların kaynağı olarak tanrılar görülmektedir. Bu noktada hastalık ve ölüm, suç, ceza ve arınma döngüsü içinde çözülmeye çalışılmaktaydı. Yapılabilecek başka bir şey de yoktu zaten.

“Ölçüyü kaçıran, kötü yola sapan kişileriye,
Cezalandırır engin bakışlı Zeus,
Bütün bir kent yıkılır bazen
Bir tek kişinin işlediği suç yüzünden.

HASAUD 2023; 1(1): 3-16

Bela, veba, kıtlık iner göklerden,
Erkekler üretmez, kadınlar doğurmaz olur,
Evlər yıkılır gider o zaman,
Kronos oğlu Zeus duvarları yerle bir eder,
Koca orduları bozguna uğratır
Ya da darmadağın eder donanmaları.”

Kaynak: Hesiodos. Theogonia – İşler ve Günler. (Çev: Azra Erhat – Sabahattin Eyyüboğlu). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul. 2016:57-58(240-245)

Atina'da MÖ.430-427 yılları arasında ciddi bir veba salgını yaşandığı söylenir. Bu salgının ardından Yunan coğrafyasında Asklepion'ların yaygınlaşmaya başladığı görülür. Bu dönemde bölgede yaygın olarak bulunan Asklepios hekimliği yanında, Güney İtalya'dan yayılan Phytogoras-Empedokles çizgisinde bulunan büyü içerikli kozmolojik temelli hekimlik anlayışı Hippokrates'in öğretileriyle birlikte sorgulanmaya

başlayacaktır. En güncel konu da "Kutsal Hastalık" meselesi olacaktır. Geleneksel hekimlik anlayışı epilepsi hastalığını kutsal olarak değerlendirmekteydi. Hipokrat külliyatı, hiçbir hastalığın kutsal oluşunu kabul etmez ve böyle düşünenleri hekimlik kisvesi altındaki şarlatanlar olarak görürdü.

"Hippokrates, Kutsal Hastalık;

"Kutsal Hastalık"ın herhangi bir hastalıktan daha tanrısal olduğuna inanmıyorum, tam tersine, bu hastalığın kendine özgü belirgin özellikleri ve belli bir nedeni var. Yine de diğer hastalıklardan çok farklı olduğundan, ona cahilce şaşkın şaşkın bakan insanlar tarafından tanrının takdiri olarak kabul edilmiştir. Hastalığı anlamının zorluğu tanrısal köken teorisini desteklemekle birlikte, ritüel arınma ve sihirli sözlerden ibaret olan tedavinin basitliği bu köken teorisini sarsar. Hastalığın dikkat çeken özellikleri tanrının takdirini kanıtlaydı, belirteceğim gibi, birden çok "kutsal hastalık" olurdu. Her gün, üç günde bir ve dört günde bir çıkan ateşler de aynı şekilde dikkat çeken kötü hastalıklardır, yine de hiç kimse onların tanrısal kökenden geldiğini kabul etmez. Tanrının sözde "kutsal" hastalık kadar bu hastalıklara da yol açma hakkına sahip olduğuna inanıyorum ama halk bu hastalıklara şaşmaz. Belli bir neden olmaksızın deliren ve deliryuma giren, birçok tuhaflik yapan insanlar görmem de keza oldukça dikkat çekici. Birçok vakada uykusunda inleyen, bağırarak, soluğu kesilen insanlar gördüm; bazıları da yataktan fırlayıp dışarıya koşarlar, bu insanlar belki biraz solgun ve güçsüz ama eskisi gibi sağlıklı ve akli başında durumda uyanıncaya kadar akıllarını kaybederler. Bunlar istisnai olaylar değil, sık vuku bulan olaylar. Dikkat çeken envaiçeşit başka birçok hastalık var ama bu hastalıkları ayrıntılarıyla anlatmak çok uzun sürer.

2. Benim görüşüme göre, bu rahatsızlığa ilk kez "kutsal" diyenler şimdi büyücü hekim, inanç şifacısı, sahte doktor ve şarlatan dediğim türden insanlardı. Bunlar kesinlikle çok mütedeyyin ve özellikle bilge geçinen insanlar. Doğru tedaviyi başaramamalarını tanrısal unsurdan yardım isteyerek perdeleyebiliyorlar ve doğasını bilmediklerini gizlemek için buna "kutsal" hastalık diyorlardı."

Kaynak: Jacques Jouanna, Caroline Magdelaine. Hippokrates Külliyatı. (Çev: Nur Nirven). Pinhan Yayıncılık. İstanbul;2018:270-271.

Hippokratik yazımdan bize kalan bu metin tıpta efsaneden bilimsel olana dönme gayesinin önemli temsillerinden birini sunmaktadır. İnsanlar doğasını açıklayamadıkları hastalıklara kutsallık atfederek

sorunu çözme çabası içinde olmuşlardır. Oysa hastalıkların da tıpkı evren gibi doğal zorunlulukları (nedenselliği) bulunmaktadır. Nedenselliklerin tecrübeye dayalı titiz akıl yürütmelerle açıklanabilmesi mümkündür. Böylece bir hastalığın sebepleri açıklanabilir ve tedavi yöntemi geliştirilebilir.

Burada Hipokrat gözlem yoluyla elde ettiği verilerden yola çıkarak yaptığı akıl yürütme sayesinde sonuca gitmeye çalışmaktadır. Böylece kutsal hastalık hipotezini sorgulamaya tabi tutmaktadır. Kutsal olduğu söylenen bir önermenin sorgulanması belki de ilk defa yapılmaktaydı. Örneğin; kutsal hastalıktan korunma amacıyla keçi eti yeme ve keçi derisinden kullanılan eşya kullanma yasağı bulunmaktaydı. Libya bölgesinde yaşayan insanlar sürekli olarak keçi eti, sütü tüketiyor ve keçi derisinden yapılan eşyaları kullanıyorlardı. O zaman Libya'daki insanların tamamının hasta olması gerekmektedir. Bu durumda da hastalığın nedeni keçi ilgili ürünler olmalıdır. O zaman da hiçbir tanrı bu hastalıkla ilgili suçlanamaz. Hipokrat yaptığı gözlemler ve ona dayalı akıl yürütmelerle hiçbir hastalığın kutsal olarak adlandırılmayacağı yargısına ulaşıyordu. Bu o dönemde insan aklının yetkinliği açısından devrimci bir bakış açısidir.

Hipokrat ya da Hipokratik yazarlar sadece tıbbi bilgimizi değil, bilgi üretme yöntemimizi de kökten değiştirmişlerdir. Oysa hastalığın nedeni ile ilgili yapılmış olan açıklamaların çoğu doğru değildi. Ancak bilimsel düşünce için önemli olan açıklamanın doğru ya da yanlış olması değil, o açıklamaya ulaşmak için kullanılan yöntemdir. Hipokrat hekim olarak hazır bir inanç sisteminin içine doğmuştu. Muhtemelen de etrafındaki birçok kişi bu inanç sistemini sorgulama gereksinimi duymuyordu. Halk ise hiç sonuç almasa bile hastalıklar için Asklepion'a horoz kurban etmeye devam ediyor ve hatta bundan dolayı kendini güvende hissediyordu. Bununla birlikte Hipokrat ve belki yanındaki birkaç kişi için mevcut olan açıklamalar tatmin edici değildi. Her şeyden önce hiçbir işe yaramıyordu. İlk olarak bu açıklama kabul edilecek olursa bir hekime düşen bir rol bulunmamaktaydı. İş tapınaktaki din adamlarına kalıyordu. Bundan daha önemlisi tapınakta ne yapılırsa yapılsın sorun çözülemedi. O zaman hastalık için yapılan açıklamada bir sorun olmalıydı. Hipokrat'ın işini kolaylaştıran gezgin bir hekim olmasıydı. Bu ona farklı bölgelerdeki insanları gözleme olanağı sağlıyordu. Ayrıca insanları gözlerken yaşadıkları coğrafya hakkında da bilgiler topluyordu.

"Hipokrat – Hava, Su ve Toprak. Bölüm 4:

Tam tersi durumlara maruz kalan, yani yaz güneşinin doğuşu ve batışı arasında soğuk rüzgarlara maruz kalan ayrıca güneyden ve sıcak meltemlerden korunmuş şehirlerin durumunu anlatacağım. Buralarda sular çoğunlukla sert ve

soğuktur. Bu gibi şehirlerde yaşayanlar güçlü ve kaslıdır. Kabız olmaya meyillidirler bu yüzden bağırsakları zorlanır fakat onların safraları (sindirim sistemleri), balgamlarından (solunum sistemleri) daha problemlidir. Onlar sağlıklı ve dirençli fakat sıklıkla apsedem muzdariptirler.”

Kaynak: Hipokrat. Hava, Su ve Toprak. (Çev. Editörü: Lokman Hekim Tanrıverdi) İnönü Üniversitesi Yayınevi. Malatya; 2016:9.

Hippokrates, tıp özelinde felsefenin atmosferinden beslenerek hastalıkları akıl yürütme yöntemiyle açıklama girişiminin öncüsü olan filozof hekimlerden biridir. Bu aklıleştirme çabasının özelliği tekrar edilebilir bir yöntemsel özelliğe sahip olmasıdır. Bu yöntemsel dizgenin başlangıçta tabi olacağı bir ilke (arkhe) ya da ilkeler dizisine dayalı bir kuram (theoria) ile bu görüşleri sınamaya tabi tutacak bir zeminde oluşturulmasını sağlayan mantıksal tutarlılığı olan yöntem (methods) dayalı olması zorunluluktur. Günümüzde bu dizgeyi bilimsel yöntem ya da kanıta dayalı bilim (kanıta dayalı tıp) olarak tanımlıyoruz. Hippokrates ile birlikte İyonya ve Atina filozofları tanrıların ve teologların tekelinde olan insan aklını bugün bilim insanı diyebileceğimiz gerekli eğitimleri alabilen herkesin kullanımına sunmuşlardır. Böylece laikliğin de (laicisme: halksallaştırma – laikos:halksal) temeli atılmıştır. Zira bu durum bilginin din adamları tekelinden çıkması sonucunu doğuran etkenlerden biri olacaktır. Artık doğayı ve insanı araştırmak için teologların masallarına değil doğa bilimcilerin sorgulanabilir aklına ihtiyaç bulunmaktadır. Hipokrat sonrası tıp gelişmeye devam etti. Birkaç yüzyıl sonra Galenos (MS. 129-216) temele Hipokratik Külliyyatı olarak yüzlerce yıl hâkim olacak tıbbi paradigmayı geliştirdi. Orta Çağ'ın aydınlık yüzleri olan İbn-i Sina (MS. 980-1307), er-Razi (MS. 865-925), İbn Rüşd (MS. 1126-1198) gibi hekim feylesoflar Galenos'un paradigmasına sahip çıktılar. Aslında bazı şeylerin yolunda gitmediğini fark etseler de temel tıp paradigmasını sarsacak derecede güçlü bir yenilik getiremediler. İnsanlık 19.yüzyıla kadar en fazla ölüme yol açan enfeksiyon hastalıklarını anlayamadan Hipokrat'tan kalan öğretilerle hekimlik yapmaya devam etti. Değişimi tetikleyen faktörlerden biri 1347 sonrasında Avrupa'da yaşanan veba salgını oldu. Ne tanrıların temsilcileri ne de Hipokrat ile Galenos'un takipçileri olan hekimler veba karşısında hiçbir şey yapamadılar. Çünkü ne mikrobu biliyorlardı ne insanı... İnsanı doğasına uygun olarak ilk resmedebilen insan Andreas Vesalius (MS. 1514-1564) oldu. Dolaşım fizyolojisini açıklayabilen kişi ise William Harvey'di (MS.1578-1657). İnsanları hasta eden mikroorganizmaları görmeyi sağlayan aleti icat eden kişi ise bir doktor bile değildi; Antonie van Leeuwenhoek (MS. 1632-1723). İlginç olan ise daha önce İyonya ve Atina'da olduğu gibi doğa ve keşif yöntemleri birlikte

öğrenilecekti. Eş zamanlı olarak evrenin de yanlış bilinen açıklamaları yenileriyle yer değiştirecekti. Yeni dönemin Yunan coğrafyasından farklılaştığı nokta, rahip sınıfının Avrupa'da aşkın ve güçlü bir tanrıyı temsil etmesi ve güçlü bir iktidara sahip olmasıydı. Dolayısıyla mutlak gerçek gibi sahiplendikleri bazı öğretilerin doğa filozofları tarafından yanlışlanmasını içlerine sindiremediler. Ancak bu tartışma daha çok makro kozmoz alanında yaşanacaktı. Mikro kozmoz olan insan rahip sınıfı tarafından hekimlerin alanına terk edildi.

Günümüzde gelinen tıp, temel, dahili, cerrahi ve sosyal alanları ile oldukça gelişmiş uzmanlığı gerektiren pozitif bir bilim alanı haline gelmiştir. Teknoloji tıbbi araştırmaların ilerlemesini hızlandırmaktadır. Radyoaktivitenin keşfi ve buna bağlı yeni cihazların icat edilmesi birçok hastalığı çok hızlı bir şekilde tanıyabilmemizin önünü açmıştır. Tıbbi bilgilerin üretilmesinde epidemiyoloji ve istatistik disiplinleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Bilişim teknolojileri bu hastalıkların nedenselliklerinin açıklanması için büyük verileri kullanarak modellemeler yapabilmektedir. Hem toplumsal düzlemde sağlık politikalarının üretilmesinde hem de klinik düzeyde tıbbi ve cerrahi müdahalelerin uygulanmasında kanıta dayalı epidemiyolojik yöntemler günlük pratiklerin içine entegre edilmiştir. Ulaşılan düzeyin insan hayatına dokunan somut karşılıkları olmuştur. Geride bıraktığımız yüz elli yıl boyunca insan ömrünün süresi tarih boyunca görülmemiş bir hızda artmıştır. Sadece uzun yaşam değil, bu sürenin büyük bir bölümünün kaliteli bir şekilde geçirilmesi de mümkün olmuştur. Epidemiyolojik yöntemler sağlığın sadece klinik bir durum olmadığını, içinde yaşanan sosyal ve fiziki çevre ile olan ilişkilerini kanıta dayalı olarak önümüze sermiştir. Hipokrat'ın "Hava, Su ve Toprak" isimli eserinde bireysel gözlemlerle yaptığı temel yargılara (çevre ile sağlık arasındaki ilişki) -sonuçları bire bir doğru olmasa da- bugün istatistiksel yöntemlere ulaşmış bulunmaktayız. Elimizdeki bilgiler çevre ve sosyal faktörlere daha fazla önem vermemizi sağlamıştır.

İnsan akli muhayyilesinden ürettiği öykülerle hem doğayı açıklamaya çalıştı hem de ölümsüzlüğün iksiri olan sihirli otlar hayal etti. Gılgamış ve takipçileri de her seferinde bir yılana kaptırdıkları sihirli otun peşinde koştu. Ne zaman ki birileri muhayyileden gelen öykülerle yetinmeyip aklının ussal yönünü devreye soktu o zaman işler değişti. Doğayı görmeye ve açıklamaya çalışan insan işin sırrının gizemli dağlarda hiçbir zaman var olmayan otlar aramak olmadığını, asıl yapılması gerekenin doğanın sınırlarının akli yöntemlerle açıklanması gerektiğini anladı. Felsefede Aristoteles, tıpta Hippokrates mitsel olanla yetinmeyip doğayı kendi gerçekliği içinde akılsal çıkarımlarla açıklamanın yolunu insanlığa hediye ettiler. Bugün yeryüzünde yaşayan

insanların bir bölümü bu iki filozofun öncü olduğu bilimsel düşünce yolunun sonuçlarıyla yaşamlarını sürdürmeye devam etmektedirler. Diğer bölümü ise hala

dağlarda var olduklarını sandıkları sihirli otun keşfedileceği günün hayalini kurmaya devam ediyorlar.

KAYNAKLAR

1. Lyons AS, Petrucelli RJ. Çağlar Boyu Tıp. (Çev: Nilgün Gündücü). ROCHE Yayınları. OMAŞ Ofset A.Ş. İstanbul.
2. Ertekin C. Tıbbın Öyküsü. Türkiye İş Bankası. Kültür Yayınları. İstanbul; 2020
3. Cornford FM. Dinden felsefeye. Batı Nazariyatının Kökenleri Üzerine (Çev: Özgüç Orhan). Albaraka Yayınları. 2021;İstanbul.
4. Hesiodos. Theogonia – İşler ve Günler. (Çev: Azra Erhat – Sabahattin Eyyüboğlu). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul. 2016.
5. Homeros. İlyada. (Çev: Azra Erhat – A. Kadir). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul. 2019.
6. Arslan A. İlkçağ Felsefe Tarihi Cilt 1. Sokrates öncesi Yunan Felsefesi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul;2006
7. Arslan A. İlkçağ Felsefe Tarihi Cilt 3. Aristoteles. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul;2006.
8. Hipokrat. Hava, Su ve Toprak. (Çev. Editörü: Lokman Hekim Tanrıverdi) İnönü Üniversitesi Yayınevi. Malatya; 2016.
9. Eco U ve Fedriga F. Felsefe Tarihi. Antik Yunan (Çev: Leyla Tonguç Basmacı). Alfa / Tarih Yayınları. İstanbul;2021.
10. Jouanna J, Magdelaine C. Hippokrates Külliyyatı. (Çev: Nur Nirven). Pinhan Yayıncılık. İstanbul;2018.
11. Çoraklı E. Historia. Antik Çağda Araştırma Fikrinin Doğuşu. Alfa / Tarih Yayınları. İstanbul; 2017.
12. Amudsen DW, Ferugren GB. Tıp. Ferugren GB (Editör). Batı Geleneğinde Bilim ve Din Tarihi. Say Yayınları. İstanbul;2016: 726-736.
13. Bakar C. Tarihte Salgınların Sosyal ve Toplumsal Boyutları: 14. Yüzyıl Veba Salgınları. Pandemi, Dünü, Bugünü, Yarını. Necdet Ünüvar (Editör). Kadim Yayınları. İstanbul; 2021:343-358.